

UDK: 347.78:65.012.32

Bibliid 1451-3188, 13 (2014)

Год XIII, бр. 47–48, стр. 310–329

Извори научни рад

Др Драган ЧОВИЋ¹

Др Ана ЧОВИЋ²

УПРАВЉАЊЕ ИНТЕЛЕКТУАЛНОМ СВОЈИНОМ У УСЛОВИМА ФОРМИРАЊА СИСТЕМА МЕНАЏМЕНТА КВАЛИТЕТОМ

ABSTRACT

After the registration of the product or process, they receive a certificate of compliance with the requirements and prescribed standards and thus, become subject to certain forms of legal protection of industrial property. The topic of this paper will be challenges in the field of improvement of the existing products and creating new ones, the results of creative research and development, and the economies of high technology. The value of investments in research development and the modern way of development greatly exceeds the current level of investment in production. When we finish evaluating the price of the product, it is expressed in paragraph value of intellectual property becoming part of the intellectual capital, knowledge-capital organizations. In this paper, we try to answer the question what the role of intellectual property is in the contents and function model of TQM (total quality management), which is a significant increase in the protection of industrial property rights at the international level and what reasons are in support of unification and harmonization of the law in this field. This paper will discuss the reasons for the protection of industrial property rights, the authorities responsible for the enforcement of the protection, the mode of transmission of these rights, and there will also be represented statistical data on the trends in this area internationally.

Key words: intellectual Property, TQM, quality management, patent protection.

¹ Метрополитен универзитет, Београд, e-mail: covic.dragan@gmail.com.

² Научни сарадник у Институту за упоредно право, Београд, e-mail: tankosicana@yahoo.com.

1) УТИЦАЈ ИНТЕЛЕКТУАЛНЕ СВОЈИНЕ НА МОДЕЛЕ TQM И ДРУШТВЕНУ ОДГОВОРНОСТ

1.1. Основни принципи унапређења квалитета и улога интелектуалне својине у друштвеној одговорности

Пословне активности и пословни процеси фирми одвијају се у условима интерактивног односа са окружењем тржишта на којем послују. Међусобна зависност окружења и одвијања пословања фирми доводи се у везу и са питањем њихове заједничке друштвене одговорности, која се огледа у начину одвијања свих пословних процеса. Појавни облик начина одвијања пословања фирми управо је заједнички партнерски однос свих укључених у свакој пословној активности и њиховом односу према окружењу са аспекта нове друштвене одговорности, као приступног критеријума за пословање фирми. Зато се пословне активности морају одвијати на друштвено одговоран начин, који обезбеђује једнакост интереса фирми укључених у пословање са интересом екстерне јавности. На овај начин, фирме и њихове пословне активности прилагођавају се екстерним захтевима, како би се довеле у склад са потребама заједничке друштвене одговорности.

Фирма мора водити рачуна о друштвеном благостању, а не само о властитом профиту и у томе се огледа њен однос према екстерним захтевима и улога у систему заједничке друштвене одговорности свих учесника у одвијању пословних процеса. Питање друштвене одговорности постаје обележје зрелости глобалне цивилизације. Посао који не улази у сферу друштвене одговорности губи наклоност јавности и купаца. Када купци, добављачи и остали учесници изгубе поверење у фирму, она постаје кажњена губитком пословних ефеката, што се одражава на профит организације. Однос према фирми која је изгубила поверење директно се одражава на њено будуће пословање и њен рејтинг осетно почиње да пада. У конкурентском окружењу фирма не може обезбедити опстанак на дуги рок ако игнорише етичке принципе и друштвену одговорност. Заступљеност етике у доношењу пословних одлука не значи игнорисање профитних циљева. Напротив, увођењем ових начела фирма обезбеђује дугорочни опстанак, раст и развој. Етички фактори посебно су значајни код поштовања права интелектуалне својине. Етичко понашање мора, не само бити једнако правном понашању и поштовању конституисаних правних норми, већ и више од тога. То је понашање у сагласности са моралним стандардима. Прихватање етичког понашања подразумева да се у

стратегији менаџмента тоталним квалитетом посвећује дужна пажња универзалним вредносним нормама, да се организација прилагођава захтеваним правилима моралног и да се запослени придржавају усвојеног кодекса понашања. TQM (Менаџмент тоталним квалитетом) је развијени систем чија се поставка заснива на генерисању и примени идеја, концепата и алата, помоћу којих се унапређује квалитет организације. Термин „тотални“ пре свега се односи на режим свих потребних активности које утичу на квалитет у организацији, а допринос термина „менаџмент“ је у томе што технички аспект квалитета постаје генерални принцип, не само организационих и пословних чиниоца, већ и дефинисаног унапређења које доводи до изврности организације и њене даље самоизградње. У том смислу, може се констатовати да TQM представља концепт унапређења квалитета у глобалном смислу, а заснива се на три основна принципа: континуираном унапређењу свих процеса, укључењу запослених у TQM процесе и превентивном деловању за достизање и одржавање захтеваног нивоа квалитета. Такође, TQM је снажно допринео да се концепт у области технолошких система промени и да се сада примат даје следећим претпоставкама: измештању глобалне производње према најоптималнијим условима, прилагођавању и изменама производње према захтевима купаца и повећању продуктивности и квалитета и њиховој међузависности. TQM на тај начин постаје нов пословни стил и модел рада организације која унапређује свој квалитет и достиже пословну „изврност“ дефинисану стратегијом жељене будућности организације, засноване на континуираним побољшањима, дугорочном концепту унапређења и оријентацији ка задовољењу захтева купаца.

1.2. Синтеза карактеристика менаџмента интелектуалном својином у условима TQM

Сублимација карактеристика менаџмента интелектуалном својином, као модела процеса и интерактивних повратних дејстава у условима TQM концепта, може се посматрати и као концепт додатних активности које континуирано унапређују организацију, њену компетентност и воде ка циљу постизања пословне изврности. Посебан је нагласак на део оних процеса који су везани за менаџмент интелектуалном својином, како у погледу одвијања иновационе спирале, тако и у погледу препознавања и дефинисања појавних облика интелектуалне својине. Допринос унапређењу квалитета TQM модела дају процеси и активности везани за креативност у иновационом подухвату организације, који у интерактивном

односу са осталим процесима доводе до осмишљавања новог производа или нове изведбе постојећих производа, у чему се избор опције повезује са могућом дефиницијом избора појавног облика интелектуалне својине. Еко захтеви су, као нова пословна функција, у интерактивном односу са појавним облицима интелектуалне својине, чијим менаџментом се доприноси самоизградњи оних пословних функција организације које постижу и потврђују менаџмент екологијом. ISEC модел је у интерактивном повратном односу са менаџментом интелектуалне својине у коме креација нужно води ка иновативној препознатљивости производа и његовој патентној заштити, што представља појавни облик интелектуалне својине. Остале карактеристике свих модела TQM концепта су у сталној кореспонденцији интерактивних повратних односа, у којима менаџмент интелектуалне својине чини полугу иновационог покретача оних процеса који припремају и започињу иновациону спиралу. Креативни биланс организације на овај начин потврђује егзактне параметре изврсноности у континуитету унапређења квалитета организације. Укључењем менаџмента интелектуалном својином и његових карактеристика, постојећи пословни процеси у организацији добијају нов садржај и димензију. Повратна спрега утицаја аутоматски се одражава на избор новог моделирања организације, нов приступ изградњи и избор концепта менаџмента, нов приступ према одговорности, мотивацији, начину и избору критеријума за мерење перформанси, као и на избор технолошке инфраструктуре организације, са посебним селективним приступом у избору кадрова.

1.3. Улога интелектуалне својине у садржају и функцији медела TQM

Malkom Beldridž модел изврсноности

Malkom Beldridž MB модел изврсноности појавио се као амерички модел у подизању конкурентности путем:

- унапређења перформанси;
- унапређења комуникације и добијања информација о најбољој пракси деловања у раду свих типова организација у САД;
- дејствовања као унапређеног алата за управљање и реализацију стратегије квалитета.

MB модел повезује организацију и стратегију тако што окружење, постојеће односе и изазове, функционално унапређује кроз повратну

спрегу и међузавистан утицај, у коме се стратешко планирање ставља у контекст и фокус купца и тржишта, као претпостављени задатак лидерства и постојећих људских ресурса, а у циљу постизања жељених пословних резултата. У овом моделу изврсност се постиже када менаџмент процеси полазе од анализа и информација који су инпути за дефинисање стратегије чије су главне вредности: квалитет по жељи купца, иновације и побољшања у континуитету, учешће запослених у развоју, постизање потребног квалитета и организација која прихвата своју друштвену одговорност, усредсређеност на ефекте, односно резултат.

Овај модел подразумева да је организација усвојила и прихватила основне предности интелектуалног капитал-знања, као базне претпоставке за реализацију стратешких и оперативних планова, и да је интелектуална својина ослонац за ефикасно функционисање система, који своју изврсност потврђује кроз дефинисање процедура базираних на информацијама и анализама. Овако постављен систем интелектуал-знања је самоделујући процес, јер је у стању да се сам континуирано редефинише у складу са постојећим и задатим параметрима непрестаног развоја.

Интелектуална својина и EFQM модел за пословну изврсност

Европска фондација за менаџмент квалитета развила је европски модел TQM за пословну изврсност у коме лидерство преузима стратешки утицај у задовољењу купаца, запослених и утицају на друштво. Остваривање планираних пословних резултата обезбеђује се реализацијом стратегије раста уз управљање запосленима, ресурсима и процесима. Интелектуална својина доводи до иновација којима се задовољавају препознате жеље купаца и врши се:

- успостављање неопходних партнерских односа са добављачима;
- запослени се укључују у реализацију стратегије подстреком за креативан интелектуални напор, који доприноси унапређењу постојећег капитал-знања организације;
- процеси и чињенице постају базна претпоставка успешној дефиницији потреба и начину задовољења истих путем осмишљене стратегије раста;
- побољшања и иновације као континуирани интелектуални подухват;
- лидерство повезује и унапређује све процесе али и континуирано редефинише процедуре управљања TQM;
- друштвена одговорност за постојећу организацију и њен раст и развој;

- окретање у смеру постизања тражених резултата.

Како интелектуална својина почива на креативности и иновативности, она је инкорпорирана у све процесе EFQM модела и чини да се ти процеси, не само несметано одвијају, већ и стално усавршавају и побољшавају и да се вршењем континуираног преиспитивања процеса исти мењају у складу са потребама побољшања.

Јапански модел за пословну изврсност у коме TQM обезбеђује реализацију корпоративних циљева и улога интелектуалне својине

Јапански модел пословне изврности TQM као менаџмент приступ има у својим управљачким функцијама више захтева:

- дефинисање визије и стратегије као дугорочног подухвата у коме лидерство има снажан утицај;
- менаџмент тоталним квалитетом као механизам реализације визије и стратегије кретања;
- повезивање људских ресурса и информација као значајних односа у организационој структури;
- обезбеђење квалитета кроз постављени менаџмент систем који међуфункционално утиче на менаџмент трошкова, испоруке, околину и безбедност;
- уравнотеженост односа између купаца, запослених, испоручилаца и акционара постиже се стављањем свих у функцију технологије, односно у функцију права индустријске својине и других фактора који доприносе не само квалитету успостављених процеса, већ и њиховој виталности, брзини дејства и постизању ефеката;
- остваривањем стратегије менаџмента тоталним квалитетом, постиже се респектабилност структуре и организације у целини (Lee, Ebrahimpour, 1985).

Јапански модел је своју изврсност постигао захваљујући одговорном односу према правима интелектуалне својине у свим видовима њеног стваралаштва и појавним облицима. Јапански модел изврности уочио је значај иновација за пословну конкурентност и стога је посебно стимулисао иновативност и њено место у систему интелектуалне својине. Поред иновативности овај модел посебно је разрадио значај и улогу освајања нових технологија, које су, пре свега, биле у функцији увођења и примене иновација (Капо, 1996). Јапанска држава пружила је сваколику подршку иноваторима и обезбедила олакшице у правној заштити иновација путем

правних института интелектуалне својине. Јапанске фирме су своју конкурентност почеле да граде на непрестаној иновативности, кроз увођење нових технологија и иновативне производње, освајањем нових производа и нових изведби постојећих производа. Промена и способност управљања у јапанским фирмама брзо је дала резултат видљив у обнављању и ширењу дијапазона производа, услуга и њихових тржишта. Такође, успостављањем новог начина производње, набавке и дистрибуције и увођењем промена у начину управљања, организације рада, услова рада, као и унапређењем вештине радне снаге, убрзава се ефективност и ефикасност јапанске привреде, раст и развој у целини. Иновације су обезбедиле успешно експлоатисање нових идеја, сопствених и туђих, додатно дорађених у сопственим радионицама или чак преузетих од других. Поред тога, водили су посебно рачуна о неповредивости туђег заштићеног интелектуалног права. Активирањем иновација и непрестаним учењем кроз рад, јапанска привреда константно је усавршавала своје производе, процесе и услуге, као и организацију, методе и облике структура. У условима оштре међународне конкуренције, креативност и иновације допринеле су одрживом развоју јапанске привреде, која се одразила на конкурентну способност и непрестан раст (Kondo, 1988, p. 83). Маркетинг нових производа, истраживање тржишта са прилагођавањем производа различитим тржиштима, значај рекламне кампање, интелектуалној, односно индустријској својини и потребној правној регулативи за дефинисање права на патент, лиценцу, робне марке и жигове, регистровани дизајн и технолошке услуге, постали су доминанте одреднице система пословања јапанских фирми. Know-how је имао посебно место у јапанској технологији производње и услуга и јапанске фирме су се изузетно ретко одлучивале да врше промет свог капитал-знања и know-how. Свакако, све ово не би било могуће да се огромна средства и ресурси нису улагали у истраживања и развој. Те инвестиције омогућиле су да се створе нови производи који ће постати лидери у сектору свог деловања. Оваква улагања давала су резултате, великим делом, захваљујући праву на заштиту интелектуалне својине сваке компаније.

1.4. Интелектуална својина и стратегија иновације

Стратегија интелектуалне својине је стратегија иновација или стратегија науке и технологије, односно, план истраживања и развоја за сваку националну економију. Стратегија интелектуалне својине на националном плану је и пакет мера за стимулисање проналазаштва и

ефикасан креативан рад, развој и менаџмент интелектуалне својине. Развој талената који се укључују у систем иновација привлачи директне стране инвестиције и помаже изградњи отворене тржишне привреде. Иновације покрећу привреду, културни и социјални напредак и обогаћују свакодневни живот човека. На тај начин, оне постају полуга одрживог развоја привредних субјеката и економског просперитета целог друштва. Фирме морају стално да унапређују или обнављају своје производе и услуге, уколико желе да одрже или освоје удео у тржишту и остану конкурентни. Када се иновација и правно заштити кроз свој појавни облик интелектуалне својине, тада носилац тог права стиче тзв. бенефите заштите:

- заштићена права су покретач нове производње и продаје роба и услуга и самим тим добијају нови економски израз као одређена вредност;
- заштићена интелектуална својина постаје капитал привредног субјекта исказан у билансима и вредности акција;
- заштићеном интелектуалном својином може се трговати, нпр. путем лицензирања или других облика уступања, а иста може бити и предмет залогe;
- заштићена интелектуална својина даје гаранцију квалитета, гаранцију порекла, али и гаранцију еколошке ознаке и здравствене исправности;
- слаба заштита интелектуалне својине обесхрабрује инвеститоре и стране улагаче.

На овај начин интелектуална својина као комбинација иновација и људских ресурса постаје моћна економска полуга у савременој привреди која почива на знању и управљању квалитетом у складу са опште прихваћеним стандардима квалитета (ISO 9001; ISO 14001; OHSAS 18001; ISO 22000; ISO 27000).

2) ПРОМЕТ ПРАВИМА ИНТЕЛЕКТУАЛНЕ СВОЈИНЕ

2.1. Значај правне заштите интелектуалне својине

Развој информационих технологија и нових производа високе технологије у условима процеса глобализације, доводе до наглог раста нових научних и технолошких сазнања. Развијене земље посебну пажњу поклањају улагањима у интелектуалну својину и заштиту интелектуалних права у свим појавним облицима интелектуалне својине. Нове технологије, технолошки развој и иновативност постају захтев новог доба,

што условљава трговину правима интелектуалног стваралаштва и њихову правну заштиту.

Поседовање савремене технологије и знања, обезбеђује конкурентски положај на међународном тржишту. Данас су у развијеним земљама присутна велика улагања у нови технолошки и иновативни развој. Ове земље су истовремено највећи продавци нових технологија и индустријског знања и умећа, јер се мање развијене земље, које не могу саме да развију нове технологије, на међународном тржишту појављују као купци индустријских иновација. Међународни трансфер технологије и знања, подразумева опредмећену и неопредмећену технологију, односно савремену опрему и патенте, know-how, лиценце, пословно-техничку сарадњу и друго. Допринос правне заштите интелектуалне својине развоју друштва је велики, јер онемогућује злоупотребу интелектуалног стваралаштва. Правна заштита подстиче производњу, унапређује квалитет производа и услуга и одржава лојалну конкуренцију и утакмицу на тржишту, унапређујући привредни развој и запосленост. Истовремено, она доприноси и унапређењу постојећег техничко-технолошког нивоа стваралаштва и технолошком и културном напретку. Посебно су важни међународни стандарди правне заштите, што је резултирало доношењем великог броја међународних споразума и конвенција у области дефинисања правног положаја и заштите интелектуалне својине. Међународна трговина правима интелектуалне својине довела је до закључења посебно важног споразума, тзв. TRIPS споразума. Он представља значајан међународни аранжман и уговор из области интелектуалне својине, којим је обезбеђен ефикасан систем заштите права интелектуалне својине, увођењем казних одредби и укидањем одређених царинских повластица за повреду тих права. Уколико једна земља има развијеније национално право у заштити интелектуалне својине, она је у прилици да убрза промет тих права и трансфер технологије, а самим тим и да оствари значајну предност у одрживости привредног развоја и присутности на међународном тржишту. Велики је утицај права интелектуалне својине на међународну трговину. Више аутора се бавило проценом ефеката патентне заштите на токове међународне трговине. Једна од значајних студија бавила се управо доказивањем ефеката патентне заштите на међународну трговину (Carsten, Carlos, 1999). Утицај права интелектуалне својине на трговинске токове испољава се на више начина. Ако на једном тржишту нпр. постоји пиратерија, могу се смањити токови извоза патентних производа, што утиче на билатерални режим трговинске размене земаља различитог нивоа заштите патентних права. Виши ниво права интелектуалне својине стимулише иновације у изворној земљи и тиме

подстиче будуће трговинске токове. Борба против пиратерије, као један од приоритетних циљева које би требало реализовати до 2015. године, дефинисана је и у Стратегији развоја интелектуалне својине за период од 2011-2015. године донетој 2011. године у сарадњи Завода за интелектуалну својину и Светске организације за интелектуалну својину WIPO. Надлежност за предузимање радњи у циљу санкционисања повреде права интелектуалне својине подељена је између управног (полиција, инспекције, царина и Републичка радиодифузна агенција) и судско-тужилачког сегмента. Заштита права интелектуалне својине је у надлежности Одсека за сузбијање превара и заштиту интелектуалне својине (као дела Службе за сузбијање криминалитета) у случајевима када се повреда права врши производњом и прометом пиратске или кривотворене робе, и Одсека за сузбијање криминала у области интелектуалне својине (као дела Одељења за борбу против високотехнолошког криминала) у случајевима повреде права интелектуалне својине, посебно уз помоћ рачунара и рачунарске опреме. Међутим, инспекције могу брже да реагују предузимањем потребних мера у циљу повлачења роба или услуга из промета, на који начин се остварује превасходни интерес носиоца повређеног права интелектуалне својине.

На основу Закона о уређењу судова и Закона о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаца, одређено је да надлежност у првом степену у парницама због повреде права интелектуалне својине имају виши судови, односно привредни судови ако су парничне стране привредни субјекти, што укупно чини 26 виших и 16 привредних судова. У другом степену надлежни су Апелациони судови и Привредни апелациони суд. Материју права интелектуалне својине чини мање од 5% судских предмета у земљи, а имајући у виду да се ради о врло специфичној стручној материји, долази се до закључка да високу обученост судија за квалитетно суђење није могуће обезбедити уколико постоји широка дисперзија територијалне надлежности првостепених судова, те да би у складу са тим боље решење било увођење специјалних судова или концентрација територијалне надлежности првостепених судова смањењем броја надлежних првостепених судова. Надлежност за кривичноправну заштиту подељена је између основних и виших судова, а аналогно томе расподељена је и надлежност јавних тужилаштава. Иако је кривичноправна заштита у другом плану у односу на грађанскоправну заштиту, она има несумњив значај у ситуацијама када пиратство и кривотворење имају елементе организованог криминала. На друштвени значај санкционисања ових кривичних дела указује и чињеница постојања

посебног Тужилаштва за организовани криминал и одељења за борбу против високотехнолошког криминала Вишег суда у Београду и одељења Вишег јавног тужилаштва у Београду за борбу против високотехнолошког криминала. Нема страних директних улагања и трансфера технологије без интелектуалне својине и високог нивоа заштите исте. Стога је питање привлачења страних директних инвестиција и технологије од посебног значаја у односу на режим права интелектуалне својине. Промоција политичке стабилности, економског раста и правне заштите од посебног су значаја за сваку земљу која привлачи стране директне инвестиције и знање. Улагање у интелектуалну својину је важан фактор привредног развоја и раста бруто националног дохотка. Јачањем заштите права интелектуалне својине, расте трансфер најразвијенијих технологија, а смањују се трошкови издавања лиценци.

Трансфер и трговина знањем и технологијама обавља се на више раличитих начина: купопродајом опреме или вредних компоненти које се уграђују у постојећу опрему и купопродајом „знати-како“, преко страних директних инвестиција и преко виших облика размене и сарадње домаћих и страних предузећа.

2.2. Пренос права индустријске својине и систем квалитета

Право располагања временски је одређено на рок трајања правне заштите појединих облика индустријске својине. Када је у питању „знати-како“ (know-how), власник овог права нема временско ограничење располагања. Уговор о уступању знања и искуства је неименован уговор, који није регулисан законским одредбама. Власник права индустријске својине у погледу обима располагања тим правом, може да пренесе сва своја имовинска права уговором о преносу права, или да пренесе једно имовинско овлашћење уговором о лиценци, нпр. право привредног искоришћавања. Ауторско право може се преносити као субјективно ауторско право правним пословима и то за живота или после смрти аутора. За живота аутора пренос ауторског права врши се разним формама уговора у зависности од врсте ауторског дела, па је заједнички назив за ове уговоре – ауторски уговори. Овде се ради о преносу имовинских ауторских права, јер се врши пренос права на искоришћавање ауторског дела. Земље, односно привредни субјекти, који су знали да цене и наплате интелектуалну својину, доживели су развој своје економије, што показује да се правни и економски аспект интелектуалне својине не могу одвојено посматрати. Правни промет и заштита права индустријске својине уређени

су међународним прописима, како би процедурална форма и правна сигурност преноса ових права били осигурани и заштићени. Поред патента и жига, предмет преноса права индустријске својине путем цесије могу бити и дизајн и право на топографију интегрисаних кола. Уговором о преносу права носилац права преноси одређено право индустријске својине, а стицалац права за то плаћа одређену накнаду. Предмет уговора могу бити заштићена и незаштићена права индустријске својине, као и пријава права индустријске својине, осим пријава права на топографију. Такође, предмет не могу бити непреносива права индустријске својине, нпр. географска ознака порекла. Права индустријске својине могу се пренети у целости или делимично. Код преноса права у целости, стицалац стиче сва имовинска права, док преносилац задржава само морална права и то само у случају када је преносилац и проналазач, односно аутор. Када је у питању преношење делимичног права, преносилац преноси уступањем право за одређену територију или за одређени период времена. Ово је често када се преноси патент за одређену земљу, а задржава за друге земље. Уговором о преносу права преноси се цело право и све његове имовинскоправне компоненте, што представља битну разлику у односу на пренос права уговором о лиценци, у ком случају се само преноси право на привредно искоришћавање предмета. Уговор о преносу права се закључује у складу са општим правилима облигационог права и преносилац мора да гарантује за стварне и правне мане предмета уговора. Уговор се закључује у писменој форми. Када се пренос права индустријске својине односи само на једно имовинско овлашћење – на право привредног искоришћавања, тада је у питању уступање тог права, као заштићеног права, заинтересованом лицу за одређено време и одређену територију. Стицалац добија право да врши привредно искоришћавање прибављеног права индустријске својине. Код делимичног преноса носилац права задржава за себе преостала имовинска овлашћења, пре свега право располагања. Уговор о лиценци је двострано обавезан теретан уговор, којим се давалац лиценце обавезује да стицаоцу лиценце, у целини или делимично, уступи право искоришћавања проналаска, техничког знања и искуства, жига, узорка или модела, а стицалац лиценце се обавезује да ће платити лиценцну накнаду за коришћење и да ће коришћење вршити у складу са уговором. Ако уговором није одређено о каквој лиценци је реч, сматра се да је стицаоцу дата неискључива лиценца, а у случају искључиве лиценце давалац лиценце задржава остале могућности искоришћавања предмета лиценце, док стицалац стиче искључиво право искоришћавања предмета лиценце. Давалац лиценце има обавезу да стицаоцу лиценце преда предмет

лиценце, сву потребну техничку документацију, као и сва упутства и обавештења неопходна за успешно искоришћавање предмета лиценце, уз гаранцију техничке изводљивости и употребљивости предмета лиценце. Такође, давалац јемчи да право искоришћавања припада њему, да на њему нема терета и да није ограничено у корист неког трећег, а ако је предмет лиценце искључива лиценца, и да право искоришћавања није уступио другоме, потпуно или делимично. Стицалац лиценце је дужан да робу обележи ознаком о производњи по лиценци и да даваоцу лиценце исплати уговорену накнаду, у време и на начин како је одређено уговором. Стицалац искључиве лиценце може другоме да уступи право искоришћавања предмета лиценце, али се може предвидети и да не може другоме дати подлиценцу без дозволе даваоца лиценце, који дозволу може ускратити само из озбиљних разлога. Давање подлиценце без сагласности даваоца лиценце, у овом случају, представља разлог за отказ уговора о лиценци. Уговором о подлиценци не ствара се правни однос између стицаоца подлиценце и даваоца лиценце, али давалац лиценце може, ради наплате својих потраживања од стицаоца лиценце, да захтева непосредно од стицаоца подлиценце исплату износа које он дугује даваоцу подлиценце. Уговор о лиценци закључен на одређено време престаје протеклом времена за које је закључен, али ако стицалац лиценце продужи да искоришћава предмет лиценце, а давалац се томе не противи, сматра се да је закључен нов уговор о лиценци неодређеног трајања и под истим условима као претходни, с тим што обезбеђења трећих лица престају са протеклом времена за које је била закључена прва лиценца. Ако трајање уговора о лиценци није одређено, уговор престаје отказом који свака страна може дати уз поштовање отказног рока, а уколико отказни рок није уговором одређен, он износи шест месеци, с тим што давалац лиценце не може да откаже уговор у току прве године његовог важења. У случају смрти даваоца лиценце, лиценца се наставља са његовим наследницима, а у случају смрти стицаоца лиценце, са његовим наследницима који продужавају његову делатност. Давалац лиценце може раскинути уговор у случају стечаја или редовне ликвидације стицаоца лиценце. Преносива права индустријске својине такође се могу прибављати и уступати закључивањем међународних привредних уговора. У овој области примењује се Закон о спољнотрговинском пословању. Права индустријске својине могу се и наследити и тада на наследнике прелазе имовинскоправна овлашћења и морална која нису чврсто везана за личност. Веза између права индустријске својине и система квалитета може јасно да се илуструје на примеру жига, као облика индустријске својине од великог значаја за

концепт менаџмента тоталним квалитетом. Жиг је право којим се штити знак који у промету служи за разликовање робе, односно услуге једног физичког или правног лица од исте или сличне робе, односно услуге другог физичког или правног лица. Жигом се не сматра печат, штанбил и пунц (службени знак обележавања драгоцених метала, мера и сл.). Жигом се штити знак који служи за разликовање робе, односно услуга у промету, који се може графички представити. Правна заштита знакова који се користе у промету робе, односно услуга, остварује се у управном поступку пред надлежним органом, односно организацијом која обавља послове интелектуалне својине. Надлежни орган води и Регистар жигова. Носилац жига има искључиво право да знак заштићен жигом користи за обележавање робе, односно услуга на које се тај знак односи, и да другим лицима забрани да исти или сличан знак неовлашћено користе за обележавање исте или сличне робе, односно услуга. Због тога се је жиг монополско право. Жиг је и апсолутно право јер омогућава свом носиоцу да према сваком ко се неовлашћено користи његовим правом, предузме одређена средства правне заштите и забране таквог понашања. Он у себи садржи ознаку, не само припадности, већ и одређеног квалитета, што омогућава да задовољство купаца буде повезано са квалитетом који је обезбедио произвођач, односно давалац услуге и да то задовољство буде идентификовано везивањем за жиг производа или услуге. Препознавање жига је нови мотивациони фактор за потрошача и корисника, али и одбијајући фактор уколико жиг не задовољи очекивани стандард квалитета и однос цене и квалитета. Ово доприноси томе да носилац жига непрестано преиспитује постигнути стандард квалитета и ради на његовом унапређењу и на тај начин жиг постаје ефикасна реклама за одређени производ и услугу. Економска пропаганда и реклама привлаче купца, а жиг има велики утицај на мотивисаност купаца и корисника. Процес превођења проналаска у економију је сврха индустријске својине, што представља процес чија реализација није могућа без учешћа менаџмента интелектуалне својине.

2.3. Раст патентне заштите на међународном плану

У свету се међусобна сарадња земаља на пољу заштите патента повећава и проширује на нове привредне области. Укупан број пријављених патената у једној земљи представља показатељ успешног улагања у истраживачко-развојни рад. У земљама југоисточне Европе страна физичка и правна лица учествују са 99% у укупно пријављеним патентима, што указује да постоји заинтересованост за улагања у ове

земље. Ипак, у овим земљама је све већи потенцијал домаћих иноватора, јер је промењен однос према проналазаштву и стимулацији истог, па је и мотивисаност све већа. Значај заштите индустријске, интелектуалне и комерцијалне својине наглашен је и у Споразуму о стабилизацији и придруживању, а Србија је имала обавезу да у наредних пет година предузме све потребне мере како би се обезбедио ниво заштите који је сличан нивоу који постоји у Заједници, укључујући и делотворна средства за спровођење тих права. Сходно томе, у Републици Србији промењена је законска регулатива и створен повољан пословни амбијент, што је резултирало променом односа према ауторству и проналазаштву. Према подацима Светске организације за интелектуалну својину WIPO, број пријава патената у 2012. години порастао је за 9,2%, што представља најбржи раст забележен у последњих 18 година. Након пада за 3,9% у 2009. години, стопа раста се повећавала сваке године и износила је 7,6% у 2010, 8,1% у 2011. и 9,2% у 2012. години. Највећи број пријава је у областима рачунарске технологије (134.272) и електричних машина (122.697). Број пријава за patente у вези енергетске технологије порастао је за 5,3% у 2012. години, а од 38.300 патената који се односе на енергетске технологије, 60% чини соларна енергија. Такође, анализа података показује да око пет милиона, односно 9-10% проналазача, има место становања другачије од њихове националности. Овај удео порастао је са 7,8% током 1996-2000. године, на 10,1% у периоду од 2006-2010. године. Проналазачи имигранти најчешће живе у високо развијеним државама, а у периоду од 2006-2010. године 59,1% њих боравило је у Северној Америци, а 31,4 у Европи. Више од 40% исељеника проналазача је из земаља са средњим дохотком, а емиграција је високо сконцентрисана у две светске регије, Азији и Европи са 83%. У наставку се налази табела која илуструје податке Европског завода за patente о броју пријављених патената у периоду од 2003. до 2012. године. Анализом изложених статистичких података, недвосмислено се долази до закључка да су број пријављених и регистрованих патената једне земље у директној корелацији са степеном њеног индустријског развоја.

*Број пријављених патената од 2003-2012.
(подаци Европског завода за патенте)*

EPO statistics

Total European patent filings 2003-2012.

Country of residence of applicant	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
AE United Arab Emirates	8	20	29	21	23	29	36	33	48	53
AT Austria	1.240	1.327	1.459	1.564	1.784	1.797	1.940	2.217	2.356	2.372
AU Australia	1.745	1.912	2.105	2.106	2.159	2.066	1.824	2.002	1.872	1.845
BA Bosnia and Herzegovina	7	3	9	8	13	9	11	13	6	11
BE Belgium	1.674	1.849	2.214	2.209	2.316	2.283	1.970	2.348	2.482	2.409
BG Bulgaria	53	29	25	26	33	32	32	35	30	39
BR Brazil	244	294	309	370	441	530	539	522	597	655
CA Canada	2.715	2.698	2.966	3.323	3.670	3.651	3.374	4.149	4.087	3.940
CH Switzerland	5.326	5.609	6.240	6.892	7.160	7.072	6.882	7.853	7.791	8.181
CL Chile	18	12	16	20	23	33	59	95	120	126
CN China	1.455	1.881	2.687	4.213	5.835	6.490	8.270	12.755	16.933	18.812
CU Cuba	20	19	12	25	22	13	10	10	14	9
CY Cyprus	36	50	48	79	77	53	54	66	56	67
CZ Czech Republic	116	143	156	138	176	212	234	214	237	227
DE Germany	27.211	28.227	29.152	30.670	32.128	33.405	30.486	33.124	33.464	34.167
DK Denmark	1.295	1.375	1.567	1.627	1.759	2.080	2.044	2.152	2.234	2.179
EE Estonia	8	12	13	18	33	37	47	58	47	52
EG Egypt	22	56	52	42	42	45	35	50	36	43
ES Spain	1.144	1.253	1.672	1.815	1.997	2.063	2.269	2.560	2.460	2.526
FR France	9.174	9.654	10.129	10.460	10.800	11.503	11.605	11.709	11.896	12.159
GB United Kingdom	6.631	6.463	6.594	6.727	7.256	7.178	6.565	7.141	6.479	6.695
GR Greece	97	117	86	128	135	148	158	130	141	135
HR Croatia	73	77	75	78	85	60	40	53	55	34
HU Hungary	122	150	169	156	187	199	173	192	166	180
IE Ireland	434	435	480	588	599	712	743	762	690	638

Country of residence of applicant		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
IL	Israel	1.225	1.335	1.607	1.764	1.902	2.060	1.753	1.815	1.695	1.699
IN	India	788	762	741	887	965	1.125	1.000	1.377	1.429	1.316
IS	Iceland	59	46	45	59	54	68	61	70	53	59
IT	Italy	4.739	4.877	5.129	5.371	5.628	5.437	4.806	4.943	4.901	4.735
JP	Japan	28.534	32.267	36.469	37.930	38.643	39.676	38.268	41.869	47.391	51.693
KR	Korea, Republic of	4.412	5.723	7.679	9.325	10.327	10.252	10.217	12.350	13.253	14.491
LI	Liechtenstein	175	159	192	195	246	545	239	210	263	251
LT	Lithuania	4	11	9	10	17	27	29	15	32	41
LU	Luxembourg	209	247	242	266	334	407	393	502	402	431
LV	Latvia	13	13	21	22	34	54	61	48	35	57
MA	Morocco	7	7	9	10	20	17	24	21	20	30
MC	Monaco	29	28	20	27	14	28	20	19	31	24
ME	Montenegro	0	0	0	2	0	0	0	0	2	0
MK	Macedonia, The Former Yugoslav Republic of	2	4	2	2	5	2	2	2	0	1
MX	Mexico	134	126	146	173	189	213	196	206	232	209
MY	Malaysia	48	69	52	77	122	217	235	367	272	308
NL	Netherlands	8.193	8.089	8.668	8.393	8.232	8.328	7.934	7.168	6.202	6.441
NO	Norway	580	536	644	695	662	760	784	858	802	804
NZ	New Zealand	320	359	365	377	421	378	311	337	352	311
PT	Portugal	63	77	82	113	125	129	207	138	127	139
RO	Romania	18	20	18	33	36	21	34	34	43	46
RS	Serbia	36	29	36	32	24	38	28	20	19	27
RU	Russian Federation	577	527	656	699	701	776	742	835	1.031	978

Country of residence of applicant		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
SA	Saudi Arabia	34	43	61	68	66	92	109	106	224	328
SE	Sweden	3.188	3.476	3.593	3.995	4.381	4.934	4.194	4.294	4.580	4.642
SI	Slovenia	84	97	129	130	147	181	198	189	176	177
SK	Slovakia	32	31	39	39	44	53	41	53	85	57
TR	Turkey	125	134	198	336	416	466	464	615	712	630
TT	Trinidad and Tobago	2	1	1	3	3	2	2	1	0	1
TW	Taiwan, Province of	478	552	646	750	740	1.026	975	1.184	1.189	1.168
UA	Ukraine	58	94	61	77	93	99	88	111	144	115
UG	Uganda	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0
US	United States	51.517	53.482	57.273	60.966	63.331	61.184	53.892	60.777	60.134	63.504

Извор: <http://www.epo.org/about-us/annual-reports-statistics/statistics/filings.htm>

3) ЗАКЉУЧАК

Глобализација научно-технолошког развоја намеће потребу за новим приступом менаџменту, који одлучујуће утиче на успех конкретног производа на тржишту. То подразумева савремени концепт прилагођавања организације променама и постизање конкурентности на тржишту, у форми концепта интелектуалне креације промена и иновација, који обједињују технички, тржишни, економски, организациони и етички аспект пословања у условима тоталног управљања квалитетом – TQM. Произвођачи у условима примене TQM модела изврсности, континуирано иновирају и усавршавају пословне процесе у циљу одржања конкурентске предности, на бази нових иновација и дизајна новог производа. Када је интелектуална својина као интелектуални капитал заштићена, омогућена је слободна и праведна размена производа интелектуалног и креативног напора ауторовог стваралаштва, који се валоризују надокнадом и признањем за интелектуалну креативност и примену у пракси, за потребе крајњег корисника. На тај начин, трговина интелектуалним капиталом,

односно правима интелектуалне својине, доприноси сваком учеснику и подстиче нова научна открића. Спроведена анализа концепта за управљање интелектуалном својином, као битним фактором у области производне функције, довела је до научног сазнања да интелектуална својина у интерактивном односу са ТQM, може обезбедити поуздано преструктурирање организације, с циљем њеног прилагођавања променама за саморедизајн и сопствени реинжењеринг. Сублимација процеса интелектуалне својине у процесе ТQM стандарда квалитета има научни значај. Флексибилна „кретања“ организације у свим фазама иновативних промена ка новом квалитету пословне изврсности, у складу са изазовима тржишног окружења, постају не само саставни део новог интегралног концепта квалитета четврте генерације, већ и кореспондирајући подсистем сублимиран у интерактивном односу елемената система: интелектуална својина – ТQM .

ЛИТЕРАТУРА

- David L.Goatsch and Stanley B. Davis. *Quality Management*, Pearson Prentice Hall, New Jersey, Copyright 2006.
- EFQM Excellence Model Launch, Quality link, Vol. 11, No. 59, april 1999.
- EFQM Excellence Model 1999, EFQM July 1999.
- Закон о ауторским и сродним правима, „Сл. гласник РС”, бр. 104/2009, 99/2011, 119/2012.
- Закон о жиговима, “Службени гласник РС”, бр. 104/2009 од 16.12.2009. године и бр. 10/2013 од 30.01.2013.
- Закон о заштити топографија полупроводничких производа, „Службени гласник РС”, бр. 55/13 од 25. јуна 2013.
- Закон о ознакама географског порекла, „Службени гласник РС”, бр. 18/2010 од 26.03.2010. године.
- Закон о облигационим односима, „Сл. Гласник РС”, бр. 36/2009. од 15.05.2009.
- Закон о патентима, „Службени гласник РС”, бр. 99/11 од 27. децембра 2011.
- Закон о правној заштити индустријског дизајна, „Службени гласник РС”, бр. 104/2009 од 16.12.2009.
- Закон о спољнотрговинском пословању, „Сл. Гласник РС”, бр. 35/2009, 88/2011.
- Закон о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштва, „Сл. гласник РС”, бр. 116/08.
- Закон о уређењу судова, „Сл. Гласник РС”, бр. 116/08 и 104/09.
- Kozomora, Jelena, *Tehnološka konkurentnost*, Ekonomski fakultet, Beograd, 1994.

- Noriaki Kano, Business Strategies for the 21st Century and Attractive quality Creation, ICQ, Yokohama, 1996.
- Стратегија развоја интелектуалне својине, доступно на http://www.zis.gov.rs/upload/documents/pdf_sr/pdf/Strategija%20razvoja%20intelektualne%20svojine.pdf
- S.M.Lee, M. Ebrahimpour.: An analysis of Japanese Quality Control System: Implications for American Manufacturing Firms, SAM ADVANCED MANAGEMENT JOURNAL, 1985.
- Споразум о стабилизацији и придруживању између Европских заједница и њихових држава чланица, са једне стране и Републике Србије, са друге стране, http://www.seio.gov.rs/upload/documents/sporazumi_sa_eu/ssp_prevod_sa_anexima.pdf
- ТРИПС споразум, http://www.zis.gov.rs/upload/documents/pdf_sr/pdf/trips.pdf
- Carsten Fink, Carlos A. Primo Braga, How Stronger Protection of Intellectual Property Rights Affects International Trade Flows, Internet, <http://elibrary.worldbank.org/content/workingpaper/10.1596/1813-9450-2051>
- Y. Kondo.: *Quality Trough the Millenia*. Quality progress, Vol. 21, No. 12, 1988.
- Човић, Д, Појам интелектуалне својине, облици њене заштите и утицај на тотални квалитет менаџмента, Европско законодавство, бр. 43-44/2013, стр. 199-220.
- World Intellectual Property Indicators 2013, http://www.wipo.int/export/sites/www/freepublications/en/intproperty/941/wipo_pub_941_2013.pdf
- <http://www.propisi.net/DocumnetWebClient/ingpro.webclient.Main//FileContentServlet/ugovor/U01316.htm?encoding=%D0%8B%D0%B8%D1%80%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D1%86%D0%B0>